

ЄВРЕЙСЬКЕ ПИТАННЯ У ПУБЛІЦИСТИЦІ СИМОНА ПЕТЛЮРИ

Калинюк Ірина,

здобувачка вищої освіти другого рівня
історичного факультету
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
e-mail: iryna.kalyniuk31@gmail.com

Науковий керівник: Куций Іван,

доктор історичних наук, професор
кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Упродовж національно-визвольних змагань українського народу (1917–1921 рр.) Симон Петлюра проявив себе як потужний головнокомандувач й очільник Директорії. Ставши Головним Отаманом у 1919 р., він фактично очолив владу одноосібно, тому звинувачений у всіх політичних прорахунках Директорії, особливо у невирішенні єврейського питання. До сьогодні прихильники радянської історіографії бачать у С. Петлюрі запеклого антисеміта й погромника – саме так повсякчас його постать висвітлював тоталітарний режим СРСР. Натомість сучасні дослідники наводять аргументовані докази гуманного ставлення Отамана до єврейської меншини і його прагнення налагодити з ними співробітництво, взявши під захист Української Народної Республіки.

Для розуміння ситуації, треба визнати, що євреї, як і деякі українці, йшли на співпрацю з більшовицьким чи білогвардійським військом, але не слід уподібнювати геть увесь народ у злочині і тому піддавати його погромам у кожному місті. Так само зауважимо, що кожна сторона хотіла виправдати власні насильства, звинувачуючи третю силу у погромах – до прикладу, поляки й денікінці громили євреїв через співпрацю з червоними, а останні – через підтримку сіоністами ідеї самостійності УНР, і так по колу. Це чітко розумів С. Петлюра. Тому, починаючи з 1917 р. він робить спроби боротись із анархією й виступає на захист євреїв, але через різні політичні погляди з В. Винниченком вже у грудні 1917 р. звільняється з посади Генерального секретаря з військових справ, відповідно, й від провини за подальшу бездіяльність влади у питанні погромів [1, с. 30–33; 2, с. 13–16].

Зазначимо, що все-таки більшість єврейського населення, зокрема, партії Бунд, Об'єднанці, Поалей-Ціон, Фолкс-Партей, підтримували Директорію і навіть брали участь у захисті УНР, хоча були й такі, які

відверто намагались завадити досягненню незалежності УНР й піддавались винищенню українцями [3, с. 360–363]. Таким чином, через присутність єврейської меншини із її особистими інтересами на боці кожної сили породжувало численні підозри до нації і розрахунки на чий же стороні семіти.

Тим не менш, С. Петлюра повсякчас виступав за право народів на самовизначення й дружбу українців з євреями, залучаючи їх до політичного управління УНР [1, с. 2]. Особливо такий курс спостерігаємо у його публіцистиці, що є беззаперечним доказом того, що Головний Отаман не був погромником і не проводив лояльну політику лише аби справити хороше враження в очах Європи чи показово висвітлювати виконання Універсалів УЦР, де йшлося про автономію народів [3].

Аргументом вище зазначеного є той факт, що ще задовго до початку Української революції, а саме у 1907 р., С. Петлюра випускає передмову до п'єси «Євреї» Є. Чірікова, пишучи: «...ці твори, малюючи драматичні моменти з життя чужих народів, будуть збуджувати думку і наших мас, революціонізуватимуть їх на акцію, на невпинні рухи» [3, с. 102]. По-перше, автор акцентує на стражданнях єврейського народу, котрий заслуговує на спокійне життя без утисків; по-друге, викликаючи співчуття до чужої нації у їх боротьбі за суверенітет порівнює ідентичне бажання й в українців, тим самим підштовхує, що отримати бажане можливо шляхом постійної боротьби і співпраці пригноблених націй супроти спільного ворога.

У відозві «Проти погромів» С. Петлюра звернувся до українського війська із проханням не піддаватись більшовицьким провокаціям, які намагаються налаштувати суспільство проти євреїв, тим самим навішавши на українців ярлик розбишак. Повсякчас політик наголошує, що єврейство й громадяни УНР мають спільні цінності й мету, а тому взаємно допомагають одне одному у лікуванні, забезпеченні харчами й охороні від грабежів, у той час поки більшовики вбивають й забирають останні засоби існування в обох народів [1, с. 119–122].

У публіцистиці С. Петлюри часто зустрічаються накази смертної кари для погромників й підбурювачів для чого створено надзвичайні військові суди і Комісія для розслідування погромів. Зустрічаються численні свідчення отаманів Ю. Тютюнника й М. Омеляновича-Павленка, котрі виконуючи накази Головного Отамана здійснювали розстріли щодо порушників. Так, застосовувались й інші види покарання, зокрема звільнення із посад, тілесні ушкодження чи тюремне ув'язнення [4]. З огляду на таку протидію влади щодо безчинств, слова В. Винниченка: «Петлюра ... через свою слабохарактерність не міг вжити радикальних заходів проти справжніх погромщиків» звучать абсурдно й невинновато [5]. Крім того, політик часто у своїх дописах прирівнює козаків, причетних до єврейських убивств, до зрадників й ворогів УНР, - і

це дуже цінний факт. Станом на 1919 р. українське військо було ослаблене й кількісно зазнавало великих втрат у боротьбі, і незважаючи на це, Головний Отаман піддає стратам ідейних і цілком придатних до війни вояків тому, що вони піддаються провокаціям і нищать єврейську меншину. Це свідчить про те, що С. Петлюра справді розділяє «тяжкий хрест» семітів навіть ціною жертв свідомих українців, котра не змогли сприйняти факт того, що як і серед співвітчизників, так і в колі євреїв є легковірні щодо ідей більшовизму.

С. Петлюра на постійній основі підтримував приязні відносини із представниками з єврейських справ. У його листах зустрічається грамотне пояснення того, що більшовики навмисно агітують українське населення на грабежі, а почасти й самі здійснюють їх, безпідставно звинувачуючи у цьому населення УНР аби очорнити репутацію серед європейських кіл [1, с. 98–106]. Очільник пише, що «чорна книга» про погроми європейськими мовами має насправді звинувачувати ворогів України у даних безчинствах, але всім зрозуміло навіщо Європа дискредитує українське питання у контексті будови Версальсько-Вашингтонської системи договорів.

Особисті листування діяча засвідчують його опікунство єврейськими справами навіть на завершальних етапах Української революції. Є безліч листів, датованих 1921 р., у котрих очільник співпереживає ідентичному єврейському бажанню в організації власної державності [3, с. 353–354, 375–384]. Кожна стаття Отамана акцентує увагу на приязних відносинах єврейства із українцями, котрі з радістю були зустрінуті при звільненні краю від більшовицької окупації, а упродовж неї залучались до праці у лікарнях й промислових заводах, поки перебували у статусі біженців.

З ініціативи С. Петлюри було підготовлено й видано українською і єврейськими мовами спеціальну літературу, що стосується відносин двох народів. У листах політика зустрічається наказ дослідити явища насильства з боку Добровольчої і більшовицької армій аби опублікувати матеріали окремим виданням і довести світовій громадськості справжніх винуватців катастроф і грабунків [2, с. 20–22].

Перманентне зацікавлення єврейськими справами підтверджує привітання С. Петлюрою населення із отриманням мандату над Палестиною, що могло реалізувати план відновлення Ізраїлю, на думку політика [1, с. 146–147]. Таку позицію можна трактувати як бачення майбутнього національних меншин у Європі, адже євреї й українці мали завжди спільне прагнення до незалежності.

С. Петлюра не втрачає ентузіазму у налагодженні мирних єврейсько-українських відносин, навіть будучи вже в еміграції. У 1921 р. він пише звернення «До населення України й повстанців» у котрому закликає тримати оборону проти більшовицьких грабежів, котрі розпочинають

формування комун [6, с. 179–181]. Автор чітко описує пригноблене становище євреїв, змушених віддавати у загальне користування майно, нажите тяжкою працею; одночасно із трагедією українців, вкотре звинувачених у грабежах радянськими газетами для компрометації українського національно-визвольного руху і розпалювання ворожнечі між націями. Головний Отаман вкотре наказував карати комуністів за їх безчинства, що вже не мало потужного результату – Україна все глибше потрапляла у залежність від більшовиків й не здатна була захистити свій народ, поготів брати під опіку ще і євреїв, котрі у більшості через потужну агітацію росли віру до червоних.

Надзвичайно прикро, що незважаючи на жертовність і щиросердність діяльності С. Петлюри у єврейському питанні, він був убитий людиною, націю котрої захищав – С. Шварцбардом, у 1926 р. [2, с. 5–8]. Зрозуміло, що смерть провідника Директорії було замовлене радянськими спецслужбами, котрі бачили Україну як невід’ємну частину СРСР, а всіх захисників діяча оголошували «петлюрівцями» й піддавали репресіям. Як наслідок, після смерті політика його неправдиву причетність до єврейських погромів через тиск переслідувань визнавали радянізовані вояки УНР, єврейська преса й сам французький суд, котрий виправдав вбивцю. В очах громадськості С. Шварцбарда зображали національним героєм, котрий помстився за смерть євреїв. На жаль, суспільство сліпо вірило пропаганді і не хотіло сприймати той факт, що фактично С. Петлюра не мав впливу на низку подій, до прикладу на анархію у вигляді отаманщини під проводом Н. Махна, М. Григор’єва, Д. Зеленого тощо [1, с. 2].

Висновки. Єврейське питання охоплює широкий пласт публіцистичної діяльності С. Петлюри, котрий завжди був захисником національних інтересів меншин. Беззаперечно, населення УНР брало участь у єврейських погромах часто через неосвіченість і шовінізм, спровокований ворожими силами, але керівництво республіки, а зокрема й сам С. Петлюра миттєво вживали заходи для врегулювання й контролю над погромами, що підтверджується, знову ж таки, публіцистикою Отамана, зокрема епістолярієм із єврейськими представниками й документами УНР. Аналізуючи мовлення політика про єврейський народ, «червоною ниткою» пробігає його захопленість цією нацією, котра не втратила надії у буремні часи, а продовжує змагатись за свої права. Ймовірно, С. Петлюра бачив схожість між українським і єврейськими національними рухами у спільному досвіді бездержавності й утисків. У власній періодиці діяч завжди закликає до національного порозуміння й співпраці між українцями і євреями; у надто м’якій формі формулює причетність єврейства до більшовицьких симпатій через що на варто карати весь народ, адже серед українства теж присутні такі зрадники. Важливо наголосити, що події в Україні 1917–1921 рр. представлені численними

політичними силами, що лише ускладнювало нерозв'язаність єврейського питання на теренах України, але безумовним є факт невинності С. Петлюри у погромах, що знову ж таки підтверджується не лише його публіцистикою, а численними випадками матеріальної допомоги єврейській меншині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сергійчук В. Симон Петлюра і єврейство. К.: Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Центр українознавства. 2-ге вид., допов. 2006. 148 с.
2. Гунчак Т. Симон Петлюра та євреї. Київ: Либідь, 1993. 46 с.
3. Петлюра С. Статті, листи, документи: Видано в тридцяту річницю з дня смерти Симона Петлюри 1926–1956 / редкол.: Л. Дражевська, Н. Лівицька-Холодна, Л. Чикаленко [та ін.]; Центр. ком. вшанування пам'яті Симона Петлюри в Америці. Нью-Йорк: Українська вільна академія наук, 1956. 482 с.
4. Лазарович М. В. Деякі аспекти боротьби влади Другої УНР проти єврейських погромів. Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. 2012. № 6 (86). С. 120–125.
5. Костишин Е. І. Єврейське питання у часи Директорії Української Народної Республіки. Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець». 2010. № 4. С. 33–37.
6. Петлюра С. В. Вибрані твори та документи / Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка, Українська бібліотека ім. С. Петлюри в Парижі, Фундація С. Петлюри в Канаді. К.: Довіра, 1994. 271 с.